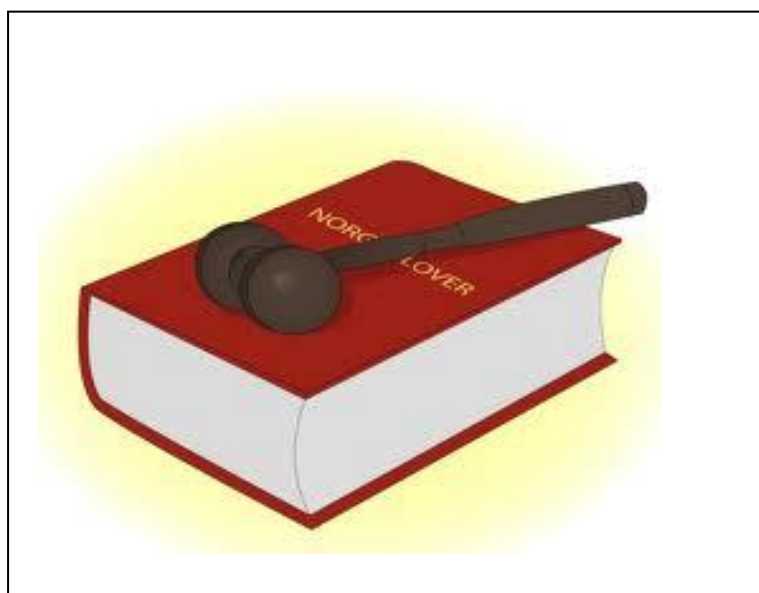

Forvaltningsrevisjon i Folldal kommune

Oppfølging og etterlevelse av klima- og energiplanen

Kommunens klima- og energiplan gir målsettinger som skal nås innen 2015, 2020 og 2030. Formålet med denne undersøkelsen vil være å følge opp hvilke interne tiltak kommunen har iverksatt for å møte de utfordringene som ligger i planen.

INNHold

1	INNLEDNING	2
1.1	Bakgrunn	2
1.2	Forvaltningsrevisjon	2
1.3	Bærekraftig utvikling	2
1.4	Klima- og energiplan for Folldal kommune	4
2	FORMÅL, PROBLEMSTILLINGER OG AVGRENSNING	6
2.1	Formål	6
2.2	Problemstillinger	6
2.3	Avgrensning	6
3.	METODE	7
4.	REVISJONSKRITERIER	7
5.	PROBLEMSTILLING 1	8
	Har Folldal kommune etablert et internkontrollsystem for oppfølging og rapportering av mål og tiltak som er fastsatt i klima- og energiplanen?.....	8
5.1	Revisjonskriterier	8
5.2	Faktadel	8
5.3	Revisjonens vurderinger	10
5.4	Revisjonens konklusjon	11
6.	PROBLEMSTILLING 2	11
	Arbeider Folldal kommune aktivt med tiltak for å oppfylle mål i klima- og energiplanen?.....	11
6.1	Revisjonskriterier	11
6.2	Faktadel	14
6.3	Revisjonens vurdering	21
6.4	Revisjonens konklusjon	24
7.	RÅDMANNENS UTTALELSE	25
8.	SAMMENDRAG OG REVISJONS ANBEFALINGER	25
	REVISJONENS ANBEFALINGER	27
9.	KILDER OG VEDLEGG	28
9.1	Kilder	28
9.2	Vedlegg	29

Folldal, 18. mai 2017

Leidulf Skarbø
Revisor

Svein Magne Evavold
Revisjonssjef

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn

Kontrollutvalgets plan for forvaltningsrevisjon for perioden 2016 – 2019 ble behandlet av kontrollutvalget i sak 26/2016 og av kommunestyret i sak 56/2016. Planen har miljøspørsmål som tema for undersøkelse i 2017.

1.2 Forvaltningsrevisjon

Kontrollutvalget i Folldal kommune skal påse at de føres kontroll med at den økonomiske forvaltningen foregår i samsvar med gjeldende bestemmelser og vedtak, og at det blir gjennomført systematiske vurderinger av økonomi, produktivitet, måloppnåelse og virkninger fra kommunestyrets vedtak og forutsetninger (forvaltningsrevisjon).

Forvaltningsrevisjon innebærer blant annet undersøkelser om:

- a) Forvaltningen bruker ressurser til å løse oppgaver som samsvarer med kommunestyrets vedtak og forutsetninger
- b) Forvaltningens ressursbruk og virkemidler er effektive i forhold til målene som er satt på området,
- c) Regelverket etterleves,
- d) Forvaltningens styringsverktøy og virkemidler er hensiktsmessige,
- e) Beslutningsgrunnlaget fra administrasjonen til de politiske organer samsvarer med offentlige utredningskrav,
- f) Resultatene i tjenesteproduksjonen er i tråd med kommunestyrets forutsetninger og/eller om resultatene for virksomheten er nådd

I følge forskrift om revisjon § 7 skal forvaltningsrevisjon gjennomføres og rapporteres i henhold til god kommunal revisjonsskikk og etablerte og anerkjente standarder på området. Denne rapporten er utarbeidet med grunnlag i RSK 001 *Standard for forvaltningsrevisjon* fastsatt av Norges kommunerevisorforbunds styre 1. februar 2011, og gjort gjeldende som god kommunal revisjonsskikk.

1.3 Bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling betyr å overlate til våre etterkommere et samfunn i minst like god stand som det vi overtok det fra våre forgjengere. I økonomisk

sammenheng vil det bety at kommunen ikke skal sløse med ressursene eller formuen slik at det skjer en verdiforringelse.

Bærekraftig utvikling kan også vurderes ut fra en miljømessig side. Staten forventer at kommunene skal gå foran i arbeidet med å redusere klimautslipp, og sikre mer effektiv og miljøvennlig energibruk. Kommunene skal innarbeide tiltak og virkemidler i sine planer for å redusere utslipp av klimagasser. Planer som behandler klima- og energispørsmål skal følges opp i kommuneplanens handlingsdel, og være en veileder for kommunens detaljerte planlegging, virksomhet og myndighetsutøvelse.

I kommuneplanen for Folldal, - vedtatt i 2011, - er det klare målsetninger innen miljø og videre satsing som «nasjonalparkkommune». Følgende mål er bl.a. inntatt:

- Delta aktivt i «Nasjonalpark kommuneråd»
- Aktiv deltakelse i forvaltningsorganene for verneområder
- Bidra til å ivareta det biologiske mangfoldet
- Bidra til bærekraftig bruk av naturen

I samfunnsdelen til kommuneplanen heter det:

Folldal kommune har pr 2010 ikke en egen energi- og klimaplan. Denne planen har høy prioritet. Målsettingene i kommunens energi- og klimaplan må bygge på forutsetninger og overordnede føringer gitt i kommuneplanen og de nasjonale føringene som er gitt på området.

Kommunen – på lik linje med andre samfunnsaktører – må stille opp og ta sin del i den internasjonale «klimadugnaden». Dette gjelder spesielt på områder der kommunen kan påvirke utslippene i kraft av sin rolle som myndighetsutøver, tjenesteyter og samfunnsutvikler. Aktuelle områder for en energi- og klimaplan kan for eksempel være stasjonær energi, avfall og landbruk. I tillegg bør kommunens arealplan ta opp i seg vurderinger for klimavennlig planlegging, for eksempel knyttet til transport.

Dette ble senere fulgt opp ved å utarbeide en egen kommunedelplan for klima og energi, og også gjennom formuleringen av hovedmålet i kommuneplanens arealdel:

I Folldal skal vi forvalte og høste naturen slik at kvaliteten og produksjonsevnen bevares for framtiden.

Klima- og energiplanen ble vedtatt av kommunestyret den 10. april 2013, og strekker seg over planperioden 2012-2022. Handlingsdelen til planen skulle gjelde for tidsrommet 2012-2016. Folldal kommunestyre vedtok planstrategi for 2017-

2020 den 13. oktober 2016. I følge denne planen skal klima- og energiplanens handlingsdel revideres i 2017.

1.4 Klima- og energiplan for Folldal kommune

Klimameldingen (St. meld. nr. 34 2006 – 2007) pekte spesifikt på kommunenes muligheter til å bidra med reduksjon i utslipp av klimagasser. Klima- og forurensningsdirektoratet beregnet at kommunene hadde et potensial til å bidra med utslippsreduksjoner på inntil 8 millioner tonn CO₂ innen 2020. Det ble påpekt at kommunene særlig kunne påvirke utslippene fra transport, avfallsfyllinger, stasjonær energibruk og landbruk.

For å stimulere kommunene til å arbeide med å ta ut dette potensialet, etablerte ENOVA programmet «*Kommunal energi- og miljøplanlegging*» som blant annet ga tilskudd til utarbeidelse av kommunale energi- og klimaplaner. I 2009 kom statlig planretningslinje for klima og energiplanlegging i kommunene fastsatt med hjemmel i plan- og bygningsloven. Formålet med planretningslinjene var å

- a) Sikre at kommunene går foran i arbeidet med å redusere klimautslipp
- b) Sikre mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging i kommunene
- c) Sikre at kommunene bruker et bredt spekter av sine roller og virkemidler i arbeidet med å redusere klimautslipp

Forskriften påla kommunene å innarbeide tiltak og virkemidler for å redusere utslipp av klimagasser og sikre miljøvennlig energiomlegging i tråd med retningslinjene.

Dette ble fulgt opp i Folldal kommune, og kommunestyret vedtok den 15. desember 2011 å starte opp arbeidet med en klima- og energiplan. Planen skulle ha status som kommunedelplan, og være utarbeidet etter de statlige retningslinjene. Den ble vedtatt av kommunestyret den 10. april 2013. Planen strakte seg over perioden 2012-2022, og hadde en tilhørende handlingsplan for perioden 2012-2016. Planen er inndelt i følgende temaer:

- Globale og lokale klimautfordringer – faktabeskrivelse
- Hva er mulige tiltak, forhold som påvirker klimautslippene
- Kommunens rolle og myndighet
- Lokal målsetting for reduserte utslipp
- Handlingsplan 2012-2016
- Klimaregnskap lokalt

Klima- og energiplanen satte Folldal inn i en global og nasjonal sammenheng for reduksjon av klimagasser. Det ble referert til Stortingsmelding nr 21 (2011-2012)

Norsk klimapolitikk, og Norges forpliktelser gjennom Kyoto-avtalen. Disse forpliktelsene innebærer blant annet at Norge skal være karbonøytral innen 2050, og at de globale utslippene av klimagasser skal kuttets fram til 2020 tilsvarende 30 % av Norges utslipp i 1990.

Planen dokumenterte klimautfordringene, og redegjorde for hvordan mulige og aktuelle tiltak ville påvirke klimautslippene. Det ble pekt på at kommunen har flere virkemidler for utslippsreduksjon, blant annet:

- Sette miljøkrav ved kjøp av varer og tjenester
- Gjennom mer miljøbevisst forvaltning av kommunens bygningsmasse
- Holdningsarbeid i skole og barnehage
- Miljøprofilen i arbeidet med næringsutvikling
- Føringer for omfang av klimagassutslipp og miljøhensyn i kommuneplanleggingen og byggesaksbehandlingen
- Utøvingen av landbruksmyndighet
- Påvirke energiforsyning og energibruk som eier av energiselskap

Forbeholdene rundt kommunens styringsmulighet ble formulert slik:

Det må likevel understrekes at kommunal myndighet må operere innenfor de rammer som statlig lovverk, forskrifter, rundskriv og retningslinjer fastsetter. Dette gjelder også for klimapolitikken. Kommunen har ikke et ubegrenset handlingsrom til å pålegge den enkelte innbygger, lokalt næringsliv eller andre uavhengige aktører klimatiltak. Man må derfor være bevisst på å skille mellom tiltak der kommunen har egen beslutningsmyndighet og tiltak der kommunen kan henstille eller mobilisere enkeltpersoner eller andre organisasjoner til fornuftige klimatiltak.

I planen er det fastsatt følgende mål for reduksjon av klimautslipp:

- For stasjonær forbrenning, transport og prosessutslipp utenom jordbruk:
  - Innen 2015: 5 % lavere utslipp av CO₂-ekvivalenter pr innbygger enn i 1991.
  - Innen 2020: 15 % lavere utslipp av CO₂-ekvivalenter pr innbygger enn i 1991.
  - Innen 2030: 25 % lavere utslipp av CO₂-ekvivalenter pr innbygger enn i 1991.
- For prosessutslipp fra jordbruk:
  - Innen 2015: 5 % lavere utslipp av CO₂-ekvivalenter pr gjødseldyrenhet enn i 1991.
  - Innen 2020: 15 % lavere utslipp av CO₂-ekvivalenter pr gjødseldyrenhet enn i 1991.
  - Innen 2030: 25 % lavere utslipp av CO₂-ekvivalenter pr gjødseldyrenhet enn i 1991.

Måltallene er fastsatt pr innbygger og pr gjødseldyrenhet, og ikke for kommunen totalt. Dette er gjort bevisst for at tallene ikke skal bli forstyrret av befolkningsendring eller endring i husdyrholdet.

I klima- og energiplanens handlingsdel for perioden 2012-2016 er det konkretisert 17 ulike tiltak innenfor områdene

- Forbruk, ressurser og fordeling – 3 tiltak
- Transport og arealplanlegging – 5 tiltak
- Landbruk – 6 tiltak
- Energieffektivisering og utnyttelse av alternative energiformer til fossilt brensel – 3 tiltak

2 FORMÅL, PROBLEMSTILLINGER OG AVGRENSNING

2.1 Formål

Kommunens klima- og energiplan gir målsettinger som skal nås innen 2015, 2020 og 2030. Det innebærer at det i 2017 kan være for tidlig å evaluere om det kan måles noen effekt av planen. Mer sentralt vil det være å følge opp hvilke interne tiltak kommunen har iverksatt for å møte de utfordringene som ligger i planen.

2.2 Problemstillinger

Med utgangspunkt i formålet med prosjektet vil hovedproblemstillingen være spørsmålet om kommunen har iverksatt tiltak for å møte utfordringene som ligger i klima- og energiplanen.

Spørsmålet er konkretisert nærmere i følgende problemstillinger:

- Har Folldal kommune etablert et internkontrollsystem for oppfølging og rapportering av mål og tiltak som er fastsatt i klima- og energiplanen?
- Arbeider Folldal kommune aktivt med tiltak for å oppfylle mål i klima- og energiplanen?

2.3 Avgrensning

Undersøkelsen avgrenses til å omhandle hva kommunen gjør i forhold til oppfølging og rapportering av de mål og tiltak som er fastsatt i klima- og energiplanen.

For å kunne synliggjøre hvor langt kommunen har kommet ville det vært ønskelig å kunne presentere statistikk over utviklingen på klima- og energiområdet i kommunen i de siste årene. Statistisk sentralbyrå (SSB) har imidlertid sluttet å oppdatere den kommunale energi- og utslippsstatistikken da de har vurdert det slik at kvaliteten på statistikken ikke var god nok.

3. METODE

Prosjektbeskrivelsen ble godkjent av kontrollutvalget før prosjektet ble igangsatt. Det ble sendt oppstartbrev til rådmannen der vi varslet om oppstart av prosjektet. Fakta ble innhentet gjennom dokumenter og spørsmål til administrasjonen. Undersøkelsen ble gjennomført ved gjennomgang og analyse av innhentede dokumenter og svar på spørsmålene fra administrasjonen.

Pålitelighet og gyldighet

Vi mener at innhentet faktagrunnlag er hensiktsmessig for å kunne belyse spørsmålet om kommunen har iverksatt tiltak for å møte utfordringene som ligger i klima- og energiplanen. Rådmannen har fått utkast til rapport oversendt før ferdigstillelse blant annet for kvalitetskontroll av fakta.

4. REVISJONSKRITERIER

Revisjonskriterier skal danne norm eller en referanse som de innsamlede dataene vurderes opp mot, og gir uttrykk for et ideal for hvordan tilstanden bør være på det reviderte området. Revisjonskriterier utledes fra lover, forskrifter, politiske vedtak, retningslinjer, mål, føringer osv.

Intern kontroll skal være etablert i hele kommunens virksomhet, og de interne ansvarsforholdene skal være avklart. Etablering og oppfølging av intern kontroll i kommunen er rådmannens ansvar, jfr. kommuneloven § 23.

I henhold til forvaltningsloven og god forvaltningsskikk skal planer, vedtak og saksbehandling med oppfølging og gjennomføring dokumenteres skriftlig. Av dette følger det at tiltak og status i kommunens arbeid med å nå mål i klima- og energiplanen bør rapporteres skriftlig.

For øvrig vil vi benytte revisjonskriterier som utledes fra kommunens egen klima- og energiplan. Det gjelder fastsatte mål i planen med tilhørende tiltak, ansvarlig i kommunen for igangsetting, virkemidler og frister.

5. PROBLEMSTILLING 1

Har Folldal kommune etablert et internkontrollsystem for oppfølging og rapportering av mål og tiltak som er fastsatt i klima- og energiplanen?

5.1 Revisjonskriterier

Intern kontroll skal være etablert i hele kommunens virksomhet, og de interne ansvarsforholdene skal være avklart. Etablering og oppfølging av intern kontroll i kommunen er rådmannens ansvar, jfr. kommuneloven § 23.

I henhold til forvaltningsloven og god forvaltningsskikk skal planer, vedtak og saksbehandling med oppfølging og gjennomføring dokumenteres skriftlig. Av dette følger det at tiltak og status i kommunens arbeid med å nå mål i klima- og energiplanen bør rapporteres skriftlig.

5.2 Faktadel

På spørsmål om det er etablert et internkontrollsystem for oppfølgingen henviser rådmannen til planens handlingsdel, hvor det er beskrevet hvem som skal gjøre hva, når det skal gjøres og hva som skal gjøres. Utover dette finnes det ikke noe særskilt internkontrollsystem for oppfølging og rapportering av mål og tiltak.

Rådmannen har også fått spørsmål om hvilke rutiner kommunen har for oppfølging av tiltakene som er beskrevet i handlingsplanen. Til dette er det svart:

Oppfølgingen følger av kommunens øvrige rutiner, som lederoppfølging, gjennomgang i ledergruppa, gjennomgang under folkevalgtopplæring og gjennomgang i forbindelse med ny planstrategi.

For øvrig bygger kommunens internkontroll på COSO-rammeverket.

Rammeverket er sammensatt av tre målsettinger og fem komponenter. De tre målsettingene er målrettet og kostnadseffektiv drift, pålitelig regnskapsføring og overholdelse av lover og regler.

Dette er videre utdypet med henvisning til oppbyggingen av det generelle internkontrollsystemet til Folldal kommune.

Det er ikke etablert noen særskilt rapporteringsrutine for tiltakene som står oppført i klima- og energiplanen. I den grad det har blitt rapportert har informasjonen inngått i kommunens årsmeldinger eller i saksdokumenter for relevante politiske saker. I arbeidet med planstrategi for 2017-2020 ble det rapportert i ledergruppa om status.

Det foreligger ingen dokumentasjon på at det i løpet av tiltaksperioden 2012-2016 har blitt evaluert hvordan administrasjonen tidsmessig har ligget an i forhold til å gjennomføre de planlagte tiltakene. Men rådmannen opplyser at det har vært tema ved gjennomgang av planstrategi i ledermøter, formannskap og kommunestyre, og at det har vært sterk fokus på energiøkonomisering i forbindelse med økonomiplan og budsjett.

Hensikten med tiltakene er å bidra til at målene om reduksjon i klimautslipp blir oppfylt. For å vite om tiltakene har den tilsiktede effekt må man i det minste ha data om utviklingen i lokalt klimautslipp. Som allerede nevnt har Statistisk Sentralbyrå sluttet å oppdatere den kommunevise energi- og utslippsstatistikken. Kommunen har dermed ikke hatt data som har vært egnet til å måle om tiltakene har noen effekt i forhold til klimautslipp. Men uansett ville det vært vanskelig å etablere en årsaks-virkningssammenheng mellom et konkret tiltak og kommunens samlede klimautslipp. I forhold til ENØK-prosjekt i kommunale bygg er det derimot enklere å måle effektene. Her har administrasjonen system for å måle forbruk på el-kraft pr bygg, og med en viss pålitelighet å henføre endringer til de konkrete ENØK-tiltakene.

Oppfølging av tiltak i klima- og energiplanen har vært gjennomført innenfor ordinære ressurser, og det har ikke blitt avsatt noen særskilt stillingsressurs til arbeidet. Men rådmannen opplyser at det spesielt for jordbrukssjef og avdelingsleder teknisk har vært en prioritert oppgave å arbeide med tiltakene. ENØK-prosjektet har vært organisert som interkommunalt samarbeid for fire kommuner, med Rendalen som vertskommune.

Tiltaksperioden for klima- og energiplanens handlingsdel utløpte i 2016. I forbindelse med behandlingen av kommunens planstrategi for 2017-2020 vedtok kommunestyret den 13. oktober 2016 at selve planen ikke skal revideres. Men handlingsdelen skal revideres i 2017.

5.3 Revisjonens vurderinger

Det skal etableres intern kontroll i hele kommunens virksomhet.

Etter revisjonens vurdering danner klima- og energiplanen et godt grunnlag for å utøve intern kontroll i gjennomføringsfasen, ettersom det for de 17 tiltakene på en systematisk måte var angitt hvem som hadde ansvaret, når det skulle gjøres, kostnadsdekning og til en viss grad også tiltakets konkrete innhold. Revisjonen kan imidlertid ikke se at dette grunnlaget har blitt utnyttet fullt ut til dokumentasjon av intern kontroll i gjennomføringsfasen. I forbindelse med forvaltningsrevisjonen har rådmannen etter forespørsel rapportert om gjennomføringsstatus for de 17 tiltakene på en lettfattelig og oversiktlig måte. Det er ikke lagt frem dokumentasjon på at en tilsvarende systematisk internkontroll eller rapportering har blitt gjennomført tidligere. Revisjonen legger til grunn at det ikke har skjedd.

Klima- og energiplanens handlingsdel omfatter tiltak som skulle vært gjennomført over 4 år i perioden 2012-2016. Etter vår oppfatning er det ikke tilstrekkelig å rapportere om status for tiltakene etter utløpet av tiltaksperioden. Vi mener at det er behov for rutiner som sikrer en systematisk rapportering i løpet av perioden. Hyppighet for ajourføring og valg av rapporteringsmåte bør vurderes utfra hva som gir en hensiktsmessig internkontroll og rapportering i forhold til ressursbruken. Etter revisjonens vurdering bør det som minimum minst en gang i året ajourføres et dokument på kommunens hjemmeside som angir gjennomføringsstatus for tiltakene.

Revisjonen vurderer det imidlertid som positivt at administrasjonen har forsøkt å benytte kommunens gjennomgående system for intern kontroll, planlegging og rapportering når tiltakene i klima- og energiplanen skal følges opp. Dette markerer klima- og energiplanens sektorovergripende karakter. Kommunen bør unngå at sektor- og kommunedelplaner får leve sine egne liv ved siden av de gjennomgående systemene. Det er begrenset hvor mange parallelle system administrasjonen har ressurser til å håndtere, og det bør unngås at tiltakene i ulike planverk blir løsrevet fra kommunens øvrige virksomhet. Men i tilfeller der en sektorplan eller kommunedelplan angir konkrete tiltak som skal gjennomføres over en lengre periode, vil det etter revisjonens vurdering være behov for supplerende intern kontroll i form av særskilte rapporteringsdokument.

Revisjonen vurderer det også som positivt at administrasjonen og kommunestyret har vært bevisst på at planens handlingsdel utløpte ved årsskiftet, og at kommunestyret prioriterte en rullering i vedtatt planstrategi for 2017-2020.

5.4 Revisjonens konklusjon

Kommunestyret har gjennom klima- og energiplanen satt målsettinger for reduksjon av klimautslipp med tilhørende tiltak. Tiltaksplanen ga et godt grunnlag for å utøve internkontroll ved at ansvar ble plassert og tidsfrister ble fastsatt.

For å kunne ha oversikt over hvor langt man har kommet og til slutt kunne nå de fastsatte målene, mener vi at det er nødvendig å ha et internkontrollsystem for oppfølging og rapportering. Det er positivt at dette har blitt integrert i kommunens generelle systemer for intern kontroll, planlegging og rapportering. Dette markerer planens sektorovergripende karakter. Men etter revisjonens mening er det behov for et supplement som forteller mer eksplisitt om hvordan administrasjonen ligger an i løypa med klima- og energiarbeidet i løpet av tiltaksperioden.

Som minimum bør et dokument som forteller om gjennomføringsstatus ajourføres hvert år og gjøres tilgjengelig for politikere og allmenhet gjennom kommunens hjemmeside.

6. PROBLEMSTILLING 2

Arbeider Folldal kommune aktivt med tiltak for å oppfylle mål i klima- og energiplanen?

6.1 Revisjonskriterier

Iverksetting av klima- og energiplanen og gjennomføring av tiltak har avgjørende betydning for at kommunens klima- og energiarbeid skal lykkes. Det vil være en utfordring hvor det er begrenset med tilgang på aktuelle og nødvendige ressurser for å få til en god gjennomføring.

Planen inneholder både tiltak som har økonomiske konsekvenser for kommunen og tiltak som ikke har det. Tiltak som ikke medfører økonomisk uttelling kan bidra til å redusere energibruk og klimautslipp slik at kommunen kan nå sine energi- og klimamål. Kommunen må imidlertid kunne dokumentere at slike kvalitative tiltak

også blir gjennomført og rapportert. Vi vil hente revisjonskriteriene til denne problemstillingen fra målsettinger og tilhørende tiltak som er beskrevet i planen.

Klima- og energiplanens handlingsdel for 2012-2016 inneholder et vidt spekter av tiltak som skal gjennomføres for å kunne oppnå målsettingene som er satt i planen. Det stiller krav til at kommunen må arbeide aktivt med tiltak for å oppfylle målsettinger i planen.

I sammendratt form er følgende 17 tiltak angitt i planens handlingsdel:

1. Forbruk, ressurser og fordeling

	Tiltaksbetegnelse	Ansvar	Tidsfrist angitt i planen
1.1	Kjøpskriterier ved kommunens innkjøp av varer og tjenester	Rådmann	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
1.2	Kunnskapsheving om klimautfordringer og konsekvenser av vår livsstil	Rådmann, delegeres videre til skole og barnehage	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
1.3	Holdningskampanje tomgangskjøring	Kommunestyre v/ordfører	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden

2. Transport og arealplanlegging

	Tiltaksbetegnelse	Ansvar	Tidsfrist angitt i planen
2.1	Alternativt drivstoff biler	Private tilbydere, bistand fra næringsapparat i kommunen	Må gjennomføres når muligheten byr seg
2.2	Pendler buss og annen utvikling av lokalt kollektivt tilbud	Kommunestyret v/ordfører	Kartlegges i 2013
2.3	Bruk av sykkel, spark eller gange framfor bil	Rådmann, næringsapparat, kommunestyre v/ordfører, samt folkehelseprosjektet	Sykkelstativ innen utgangen av 2013. Øvrig innhold utføres løpende
2.4	Innkjøp og leasing av biler i kommunal tjeneste	Rådmannen	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
2.5	Klimavennlig møte- og kursdeltakelser hos lokalpolitikere og kommuneadministrasjon	Rådmannen og ordfører, samt etisk ansvar for hver enkelt ansatt og lokalpolitiker	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden

3. Landbruk

	Tiltaksbetegnelse	Ansvar	Tidsfrist angitt i planen
3.1	Høy andel utmarksbeiting	Politisk ansvar kommunestyret, administrativt ansvar rådmannen	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
3.2	Arrondering av driftsenhetene	Rådmannen v/kommunal landbruksforvaltning. Kommunestyret v/ordfører	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
3.3	Fornybar energi i landbruket	Rådmannen v/kommunal landbruksforvaltning. Kommunestyret v/ordfører	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
3.4	Materialbruk i nye driftsbygninger og andre bygninger tilknytta landbruket	Rådmannen v/kommunal landbruksforvaltning.	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
3.5	Biogass fra husdyrgjødsel	Rådmannen v/kommunal landbruksforvaltning.	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden
3.6	Drenering av dyrka mark	Rådmann v/kommunal landbruksforvaltning, samt kommunestyret i forhold til strategi for SMIL-midler	Løpende gjennomføring gjennom hele planperioden

4. Energieffektivisering og utnyttelse av alternative energiformer til fossilt brensel

	Tiltaksbetegnelse	Ansvar	Tidsfrist angitt i planen
4.1	ENØK gjennomgang av kommunale bygg	Rådmann v/prosjektleder, TLU	Prosjektet er i gang
4.2	Utrede alternative energiformer kommunale bygg	Rådmann fremlegger en sak med forslag til finansieringsplan for utredning	Utredes i løpet av 2013
4.3	Formidler tilskuddsordninger for ENØK tiltak og alternativ energi til innbyggerne og lokalt næringsliv	Rådmannen	Bygges opp under www.folldal.kommune.no innen første halvdel 2013 og oppdateres fortløpende gjennom hele planperioden

6.2 Faktadel

Faktadelen er basert på tiltaksbeskrivelsene i klima- og energiplanen, rådmannens besvarelse på spørsmål om gjennomføringsstatus og supplerende fakta som revisjonen har innhentet under arbeidet.

Tema 1: Forbruk, ressurser og fordeling

Kjøpskriterier ved kommunens kjøp av varer og tjenester

Kommunen fastsetter kjøpskriterier ved innhenting av tilbud eller tilbud for kjøp av varer og tjenester. Relevante kriterier knyttet til klimautslipp kan være transportavstander, produktets levetid, klimagassutslipp ved tilvirkning, bruk, vedlikehold og sanering. I følge tiltaksbeskrivelsen skal Folldal kommune sette og vektlegge kjøpskriterier som bidrar til lavere klimautslipp når dette ikke i for sterk grad går på bekostning av andre viktige kjøpskriterier. Rådmannen fikk ansvaret for å følge opp dette tiltaket.

Innkjøpsfunksjonene for Folldal ivaretas av Abakus AS, hvor de 11 samarbeidende kommunene eier selskapet. Abakus AS er sertifisert som Miljøfyrtårn.

I siste anbudsrunde på leasing av biler, - gjennomført i 2014, - fokuserte kommunene på miljø. Ved denne anskaffelsen ble det lagt vekt på miljøkriteriet med 15 %, og ble evaluert etter mengden CO₂-utslipp. Det ble også stilt krav til Eurvent-klassifisering, og at bilen skulle ha Euro 5.

I anbudskonkurransen for nye omsorgsboliger kunngjort 23. desember 2015 ble det stilt krav om at energimerke B i NVE's energimerkeordning skulle være tilfredsstillt, og at dette skulle være dokumentert før byggestart.

Kunnskapsheving om klimautfordringer og konsekvenser av vår livsstil

Dette tiltaket var særlig innrettet mot formidlingsarbeidet i barnehage og skole. Temaet ligger i læreplanene for samfunnsfag og naturfag, og er spesielt tydeliggjort etter Kunnskapsløftets mål etter 10. trinn. Folldal kommune har ikke gjennomført noen spesifikke satsinger for dette, men det blir i følge rådmannen ansett som en viktig del av undervisningen.

Holdningskampanje om tomgangskjøring

Som bakgrunnen for dette tiltaket ble det antatt at tomgangskjøring var mye utbredt i Folldal, noe som til dels kan tilskrives lave vintertemperaturer og dels at avstandene i sentrumsområdene ikke innbyr til å bevege seg til fots. Revisjonen

har etter forespørsel ikke blitt gjort kjent med at den planlagte holdningskampanjen er gjennomført.

Tema 2: Transport og arealplanlegging

Alternativt drivstoff for biler

I tiltaksbeskrivelsen ble det poengtert at forholdene ikke ligger til rette for at bilistene i Folldal skal være blant de første som tar i bruk el-biler, gassdrevne biler eller hybridkjøretøy. Befolkningsgrunnlaget er for lite til at alternativer som krever andre drivstoffyllinger enn diesel og bensin skal bli etablert. Innholdet i tiltaket var formulert som «*legge til rette for benyttelse av alternative drivstoff løsninger på kjøretøy når marked og teknologi gjør dette aktuelt*».

Rådmannen har gitt følgende tilbakemelding om status for dette tiltaket:

Frem til nå har rekkevidden for el-biler ikke gjort tiltaket veldig aktuelt. Med ny teknologi kommer det modeller som har bedre rekkevidde og bedre egenskaper i kulde. Det har vært arrangert møte i kommunen (ledergruppa) om Grønne biler i 2013. I løpet av handlingsplanperioden har det skjedd mye på utvikling av el-bil. Dette vil bli tatt med i nytt handlingsprogram. Det er konkrete planer om hurtig-ladestasjon i sentrum.

Pendlerbuss og annen utvikling av lokalt kollektivt tilbud

En stor andel av arbeidstakerne i Folldal pendler til Tynset og Alvdal. Kollektivtilbudet har ikke vært tilpasset slik at arbeidstakerne har noe reelt alternativ til privatbil. Tiltaket gikk ut på å undersøke mulighetene for å etablere et prøveprosjekt med pendlerbuss Folldal-Tynset, og å se på muligheter for annen utvikling av lokalt kollektivtilbud basert på erfaringer fra andre kommuner med lavt folketall. Det ble presisert at det ikke forelå budsjettdekning for kostnadene som kunne påregnes.

Rådmannen har gitt tilbakemelding om at det har vært flere møter med Hedmark Trafikk, og at det har blitt innhentet tilbud på egen pendlerbuss. Rådmannen sier videre:

«Kostnadene tilsier at kommunen ikke har gjennomført dette, i tillegg til at tilbudet lå på ugunstig tidspunkt. Er igjen spilt inn i siste høringsrunde angående kollektivtrafikk i 2017»

Bruk av sykkel, spark eller gange framfor bil

I bakgrunnen for tiltaket heter det:

Folldal har spredt bosetting og for mange innbygger vil avstandene ofte bli i lengste laget for annen måte å ta seg fram på enn bil. Likevel er et potensiale for både økt motivasjon og økt tilrettelegging for benyttelse av alternative

fremkomstmidler. Det er en utbredt kultur i bygdekommuner som Folldal at alle kjøres med bil fra «dør til dør» for alle aktiviteter. En endring i dette mønsteret vil i tillegg til at det er et godt klimatiltak også være positivt i et folkehelseperspektiv.

På denne bakgrunn ble det meislet ut fire deltiltak:

- a) Sykkelstativ utenfor alle offentlige bygg
- b) Støtte opp om eventuelle private initiativ på sykkelutleie, enten det er tursykler, elsykler eller lignende.
- c) Fortsette å tilrettelegge gangstier, gang og sykkelstier etc
- d) Kommunen bør være en pådriver på trafiksikkerhetstiltak, slik at «myke trafikanter» har mest mulig trygge traseer for å ta seg fram.

Kostnader til sykkelstativ var tenkt dekket gjennom folkehelseprosjektet, og de øvrige tiltakene innenfor gjeldende budsjett.

Sykkelstativ er innkjøpt og plassert ved offentlige bygg og arbeidsplasser. Privat sykkelutleie er finansiert blant annet ved hjelp av næringsfondet. I tillegg har det vært jobbet mye med merking av stier og sykkelstier. Gang- og sykkelvei langs FV 29 i Folldal sentrum er etablert. Etter innspill fra kommunen ligger det nå an til samfinansiering med fylkeskommunen for turvei mellom sentrum og Krokhaug.

Innkjøp og leasing av biler i kommunal tjeneste

Det planlagte tiltaket gikk ut på å stille miljø- og klimakrav ved innkjøp og leasing av biler i kommunal tjeneste. Da tiltaket ble vedtatt leaset kommunen 3 biler til pleie, rehabilitering og omsorg, og 1 bil i TLU for vann- og avløpssektoren. Det ble pekt på at store bensin- eller dieseldrevne biler ikke er et klimavennlig alternativ.

Så langt har ikke kommunen valgt elbil. Men i forrige anbudsrunde for bilkontrakter i regi av Abakus ble det stilt miljøkrav. Et eget tildelingskriterium for miljø ble vektet med 15 %, og ble evaluert etter utslipp av CO₂.

Klimavennlig møte- og kursdeltakelse hos lokalpolitikere og kommuneadministrasjon

Følgende bakgrunnsbilde ble tegnet for dette tiltaket: Bruk av moderne løsninger for telekommunikasjon kan i en del tilfeller vær et reelt alternativ til reising. Hverken fra et økonomi- eller miljøperspektiv er det ønskelig å binde opp ressurser i reisetid og reisekostnader. Det er også mulig å få bedre samkjøring for lokalpolitikere og ansatte, og samkjøring med personell fra nabokommuner. Dette ledet frem til 3 tiltak:

- a) Folldal kommune skal synliggjøre for egne ansatte og lokalpolitikere muligheten for benyttelse av telekommunikasjon med telefonmøter, fjernmøter, Skype etc som alternativ til fysisk oppmøte. Målet er å få til en

fornuftig balanse mellom at kommunen er en aktiv deltaker med fysisk oppmøte på møter, kurs og annen kompetanse- og nettverksbygging, men samtidig benytter andre alternativer ikke minst på korte møter der fysisk oppmøte er av mindre verdi.

- b) Alle lokalpolitikere og ansatte i Folldal kommune skal ha en forpliktelse på å forsøke å få til samkjøring med kolleger i egen eller andre kommuner når dette kan gjennomføres uten vesentlig tap av tid.
- c) Alle lokalpolitikere og ansatte i Folldal kommune skal benytte offentlig kommunikasjon for reising til kurs, møter etc der dette kan gjennomføres uten vesentlig tap av tid.

Rådmannen har kommet med følgende tilbakemelding om oppfølgingen:

Det er investert i konferanseutstyr på helsetun og kommunehuset. Det er også kjøpt inn ekstra høyttalere på FBSS, så man enkelt kan bruk Skype og prosjektor. Vi forsøker å få til samkjøring på møter på Tynset. Alle ansatte som har bruk for det er satt opp med Skype for business.

Tema 3: Landbruk

Høy andel utmarksbeiting

Utmarksbeiting med storfe, sau og geit produserer grovfor uten å benytte kunstgjødsel, og gir derfor ikke utslipp av lystgass. Det senker også bruken av fossilt drivstoff til jordbearbeiding, innhøsting og transport av grovfor. Av denne grunn var et av tiltakene at beitebruksplanen skulle øke fokuset på utmarksbeiting.

Beitebruksplanen ble sist revidert 19. mai 2011. Arbeidet med ny revidering er oppstartet, og vil etter planen bli sluttbehandlet våren 2018. I gjeldende plan ble det anslått at utmarksbeitingen tilsvarte om lag 8.500 dekar dyrka mark til grovforproduksjon. Fjellbeitene er svært gode, og beitepotensialet er ikke fullt utnyttet. Det ble nedfelt som et mål at beitebruken og beitetrykket i utmarka skal økes.

I sin tilbakemelding vurderer rådmannen måloppnåelsen på dette området som god. Alle sauer og geiter slippes fortsatt på utmarksbeite, og andel storfe på utmarksbeite er ikke synkende. Tiltak med sperregjerde og elektroniske bjeller for overvåking har blitt igangsatt.

Det er innarbeidet som rutine at utviklingstrekk innen landbruket blir rapportert i et vedlegg til kommunestyrets behandling av årsmeldingen. Utviklingen i husdyrhold, sæterbruk og utmarksbeiting blir dokumentert, og årsakene til endringene blir grundig analysert.

Arrondering av driftsenhetene

I bakgrunnsbeskrivelsen for dette tiltaket heter det:

Det skjer en endring i bruksstruktur med færre enheter og mer dyrka areal pr driftsenhet. Men også nydyrking og noe kjøp av tilleggsarealer vil høre med i denne sammenheng. Større enheter vil kunne gi større kjøreavstander, for avling av grovfor den ene veien og for husdyrgjødsel andre veien. Større transportavstander gir høyere drivstofforbruk.

I innholdsbeskrivelsen for tiltaket er det angitt:

- a) *Kjøreavstander vektlegges innenfor det handlingsrom kommunen er gitt som et kriterie ved søknad om konsesjon, prioritering av søkere til investeringsstøtte Innovasjon Norge, søknader om godkjenning av plan for nydyrking og ved vurdering av jordleieavtaler.*
- b) *Formidle jordleieavtaler*

På spørsmål om iverksetting har rådmannen gitt tilbakemelding om at pkt a) har blitt fulgt opp gjennom vektlegging i saksbehandlingen, men at gjeldende landbrukspolitikk trekker i motsatt retning. Kriteriet vurderes i nydyrkingssaker, konsesjonssaker og søknader om kjøp av tilleggsjord, der veiledningsrollen er en viktig del av prosessene. Makeskifte er et tema som blir gitt fokus i lokale markdager og møter for landbruksnæringen.

Utviklingstrekk innen landbruket blir rapportert årlig i form av et vedlegg til årsmeldingen. I denne rapporten blir det blant annet beskrevet og analysert hvordan markedet for leiejord har utviklet seg. I årsmeldingen for 2015 heter det:

Så langt har det vært etterspørsel etter dyrka mark i Folldal og i de fleste hjørner av kommunen er det stor rift om leiejord. Det kan se ut som om mange ønsker nydyrking framfor å leie for mye jord, da eget eierskap på jorda gir større stabilitet i den enkeltes ressursgrunnlag.

Fornybar energi i landbruket

Potensialet for utnytting av fornybar energi i landbruket ble vurdert som betydelig gjennom småskala vannkraftverk, vindkraft, solenergi, skogsressurser og biogassproduksjon på husdyrgjødsel. Det ble derfor nedfelt som et tiltak å øke gardbrukernes kompetanse på utnytting av de ulike alternative energikildene, å tilgjengeliggjøre tilskuddsordninger fra Innovasjon Norge og ENOVA, og å være åpne for denne type satsinger i kommunens arealpolitikk.

I oppfølgingen av tiltaket har kommunen arrangert åpne møter om vindkraft og bioenergi. Det har vært jobbet med småskala kraftverk og utvikling av varmepumper, ordvarme og bioenergi basert på ved eller flis. Så langt har imidlertid utvikling av vind- og vannkraftverk blitt stoppet på lønnsomhet eller at det ikke er gitt konsesjon.

Materialforbruk i nye driftsbygninger og andre bygninger tilknyttet landbruket

Trematerialer er regnet som CO₂-nøytralt, mens stål og betong gir utslipp av klimagasser ved tilvirking. Tiltaket gikk ut på å formidle aktuelle løsninger for bygninger i tre gjennom fagmøter og rundskriv til næringen.

I all hovedsak har nye fjøs som er bygd i planperioden blitt bygd i lafteelement eller annen trekonstruksjon.

Biogass fra husdyrgjødsel

Metan fra husdyrgjødsel er en kraftig klimagass, og gjødsel fra grovforetende dyr inneholder mer metan enn den fra kraftforetende dyreslag. Ved anaerob nedbryting (uten tilgang til oksygen) dannes gass som består av 60 % metan og 40 % CO₂. Denne gassen kan brennes, og dermed være energikilde til oppvarming direkte, eller som produksjon av elektrisk kraft. Både lønnsomhet og teknologi byr imidlertid på utfordringer. Teknologien er tilpasset store fellesanlegg, og lite egnet for bruksstrukturen i Folldal. I bakgrunnen for dette tiltaket heter det videre:

Dette er likevel et område som har svært stort potensiale for reduksjon av klimagasser i en husdyrkommune som Folldal, og teknologisk utvikling og utvikling i økonomiske rammebetingelser må derfor følges nøye.

Tiltaket gikk derfor ut på å nøye følge den teknologiske utviklingen og de økonomiske rammebetingelsene. Det ble videre lagt opp til informasjonsformidling til landbruksmiljøet om produksjon av biogass på husdyrgjødsel.

Rådmannen har gitt tilbakemelding om at landbruksforvaltningen i kommunen har fulgt utviklingen nøye. Men fram til nå passer ikke teknologien med strukturen i Folldalslandbruket. Det er bygd noen få pilotanlegg i Norge til nå. Den største utfordringen består av manglende lønnsomhet.

Drenering av dyrka mark

Klimaprognosene indikerer mer nedbør i vekstsesongen. Samtidig gir både den økonomiske og teknologiske utviklingen i landbruket større og tyngre traktorer og redskap. Dette fører til jordpakking, noe som igjen bidrar til at jorda blir mindre selvdrenerende og at grøftesystemet ødelegges. Dette hindrer omdanning av jordbakterier til nitrat, og det oppstår tap av nitrogen til atmosfæren som lystgass. Den negativ klimavirkningen oppstår både som følge av at klimagassen bidrar til drivhuseffekt, og ved økt bruk av energikrevende kunstgjødsel. Av denne grunn ble det nedfelt 3 tiltak for å bidra til økt drenering:

- a) Veiledning fra kommunal landbruksforvaltning om gode dreneringstiltak
- b) Tilskudd til dreneringsgrøfter over SMIL-bevilgningene

c) Tilgjengeliggjøre den statlige tilskuddsordningen til lukka drenggrøfter

Rådmannen har meldt tilbake at alle disse deltiltakene er fulgt opp av landbruksforvaltningen. Veiledning og bistand om gode dreneringstiltak har blitt prioritert ved utarbeiding av planer. Under revisjonen av SMIL-ordningen i Folldal er det tatt inn flere dreneringstiltak enn avskjæringsgrøfter. Kommunen formidler tilskuddsmidlene for lukka drenggrøfter, men den sentrale satsingen har vært lav på dette området.

Tema 4: Energieffektivisering og utnyttelse av alternative energiformer til fossilt brensel

ENØK-gjennomgang av kommunale bygg

I bakgrunnsbeskrivelsen for tiltaket heter det:

Kommunene Alvdal, Tolga, Rendalen og Folldal samarbeider om et prosjekt med energikartlegging og merking av kommunale bygninger. Prosjektet skal gjennomføres over to år. I fase 1 gjennomføres en energianalyse der man kommer fram til anbefalte tiltak. I fase 2 skal (det) komme en energiattest med tiltaksliste for hver enkelt bygning. Prosjektperioden er to år og prosjektet har en kostnad på 1,3 million, før eventuell innsparing med reduserte energikostnader er bokført.

Folldal kommune sin andel av prosjektkostnaden var oppgitt til kr 225.000. Prosjektet var i gang da tiltaksplanen ble vedtatt.

Rådmannen har meldt tilbake at prosjektet er gjennomført med ferdigstillelse i 2016.

Utrede alternative energiformer for kommunale bygg

I 2009 ble det brukt rundt 2,27 GWh til oppvarming av kommunale bygg. De fleste byggene har vannbåren varme med fyrkjele som kan benytte enten elektrisk kraft eller fyringsolje, men byggene er ikke knyttet sammen. Potensialet for effektivisering har noen begrensninger: Offentlige bygg er spredd over et stort område. Dette vil gi økte anleggskostnader og energitap dersom det skal satses på et sentralt anlegg. Det er få andre store bygg enn de offentlige i Folldal sentrum. Det er allerede investert i fyrkjeler som alternativt må utfases og avskrives som verdiløse.

Tiltaket gikk ut på å utrede alternativer til å benytte elektrisk kraft og fyringsolje i kommunale bygg.

Denne utredningen har blitt tatt som en del av ENØK-gjennomgangen for kommunale bygg, og kommunestyret har i budsjettet for 2017 vedtatt at det skal

inngås EPC-kontrakter (energisparekontrakt med resultatgaranti) med tilhørende investeringer i 2017 og 2018.

Formidle tilskuddsordninger for ENØK-tiltak og alternativ energi til innbyggerne og lokalt næringsliv

Det finnes ulike tilskuddsordninger og finansieringsordninger for å stimulere til ENØK-tiltak og bruk av alternativ energi både for private boliger, næring og offentlige bygg. Tiltaket gikk ut på å gjøre tilskuddsordningene til Enova mer kjent for innbyggere og foretak i Folldal gjennom linking til deres nettsider blant annet fra hjemmesiden til kommunen.

I følge rådmannen har tilskuddsordninger fra Innovasjon Norge blitt markedsført til landbruksnæringen, og det har for øvrig blitt gitt veiledning i forbindelse med byggesaksbehandling. Linkingen mot Enova sin hjemmeside er på plass.

6.3 Revisjonens vurdering

På grunnlag av faktafremstillingen i kap 6.2 har revisjonen foretatt en vurdering av følgende spørsmål:

Arbeider Folldal kommune aktivt med tiltak for å oppfylle målsettinger i klima- og energiplanen?

De konkrete oppfølgingshandlingene er beskrevet i nevnte kapittel. I det følgende blir revisjonens vurderinger knyttet opp mot de 4 temaene handlingsdelen var bygget opp rundt.

Tema 1: Forbruk, ressurser og fordeling

De tre tiltakene knyttet til dette temaet besto av kjøpskriterier ved innkjøp, kunnskapsheving i oppvekstsektoren og holdningskampanje om tomgangskjøring.

Innkjøps samarbeidet er lagt ut til Abakus AS, og rådmannen har dermed ikke direkte styring for hvordan miljøkrav blir fulgt opp ved utøving av innkjøpsfunksjoner. I de tilfeller der det blir lagt ut fellesanbud for alle de samarbeidende kommunene er det ikke gitt at Folldal får gjennomslag for ønsket om å vektlegge miljøkriterier. Det er likevel ikke grunn til å tro at kommunene tenker veldig forskjellig i så måte. Rådmannen har trukket frem gode eksempler på anskaffelser der miljøkriterier er vektlagt, og dette underbygger etter revisjonens vurdering at tiltaket har blitt implementert i innkjøpsfunksjonene.

De to andre tiltakene dreier seg om kunnskapsheving om holdningskampanje. På bakgrunn av tilbakemeldingene ser det ikke ut til at disse tiltakene har blitt fulgt opp som forutsatt. Når kunnskapsheving om klimautfordringer i barnehage og skole har blitt nedfelt som eksplisitte tiltak, må det legges til grunn at kommunestyret forventet noe mer enn hva som ligger i den ordinære læreplanen i skolen. Revisjonen legger også til grunn at det ikke har blitt gjennomført noen holdningskampanje mot tomgangskjøring.

I denne sammenheng er det spørsmålet om tiltakene har blitt gjennomført eller ikke som er gjenstand for vurdering, ikke om tiltakene som ble bestemt var hensiktsmessige. På dette grunnlaget kan vi ikke se at tiltakene innenfor temaet har blitt viet spesielt stor oppmerksomhet fra administrasjonens side, men at innkjøpsarbeidet likevel synes å være i trygge hender hva miljøperspektivet angår.

Tema 2: Transport og arealplanlegging

Det er revisjonens generelle inntrykk at administrasjonen har arbeidet aktivt med tiltakene innenfor dette temaet. At arbeidet så langt ikke har gitt noe resultat verken hva bruk av el-biler eller bedring av kollektivtilbudet angår, må i større grad tilskrives markedsforhold enn manglende fokus på utfordringene.

Kommunen har i større grad hatt herredømme over tiltak som går ut på å få folk til å bruke sykkel, spark eller gange framfor bil. Sykkelstativ er anskaffet, det er støttet opp under privat sykkelutleie, og stier og sykkelveier er etablert. Konkrete tiltak er også gjennomført for at møte- og kursdeltakelse skal skje på en mer klimavennlig måte, ved at det er investert i konferanseutstyr.

Problemstillingen spør om kommunen arbeider aktivt med tiltakene, og ikke om tiltakene har gitt noen effekt. Det ligger således utenfor oppdraget for eksempel å undersøke om tilrettelegging for sykkelbruk faktisk har ført til mindre bilbruk, eller om anskaffelse av konferanseutstyr har resultert i mindre reising. Når vi holder oss til problemstillingen vurderer revisjonen det slik at administrasjonen har vært aktive med å følge opp tiltakene, og at det har blitt jobbet i organisasjonen med å implementere tenkningen som ligger bak tiltakene.

Tema 3: Landbruk

Klima- og energiplanen vitner om at kommunen besitter høy bevissthet og kompetanse rundt de miljømessige sidene ved næringen. Det er av avgjørende betydning for landbrukets utvikling at den beholder legitimitet som en bærekraftig

næring, og det er revisjonens generelle inntrykk at kommunens administrasjon yter et verdifullt bidrag i så måte.

Kommunens landbruksforvaltning utøver både veilednings- og myndighetsroller over for næringsaktørene. Handlingsrommet for å vektlegge klima- og miljøperspektivet i myndighetsrollen er i stor grad gitt av regelverk som kommunen ikke har styring over. Handlingsrommet i veiledningsrollen er langt større. Det er revisjonens oppfatning at dette handlingsrommet har blitt utnyttet. I statusbeskrivelsen for tiltakene er det gitt tilbakemeldinger om informasjons- og holdningsarbeid i fora der landbruksforvaltningen møter næringen. Kommunens beitebruksplan viser også at tiltakene har blitt implementert i annet planverk.

Det er ikke gitt at kommunens kunnskaps- og holdningsformidling gir noen effekt. Selv om kunnskap og holdninger endres, er landbruksnæringen underlagt økonomiske, teknologiske og regulatoriske rammebetingelser som kan stå i motstrid til hva som er miljømessig ønskelig. Om tiltakene som går ut på bedre arrondering av driftsenhetene, bruk av fornybar energi, materialbruk i landbruksbygninger og biogass fra husdyrgjødsel skal gi noen resultat, er i større grad prisgitt andre faktorer enn den kommunale innsatsen. Men holdnings- og kunnskapselementene må være på plass, og i så måte har kommunen inntatt en aktiv rolle.

Tema 4: Energieffektivisering og utnyttelse av alternative energiformer til fossilt brensel

Da tiltaksplanen ble vedtatt var det allerede satt i gang et prosjekt med ENØK-gjennomgang av kommunale bygg. Det var således ikke spesielt spenstig å legge inn to utredningstiltak knyttet til dette temaet. De ville sannsynligvis blitt gjennomført uansett. Utredningsarbeidet er gjennomført, og det har blitt fulgt opp i investeringsbudsjettet for 2017. Dette viser etter revisjonens vurdering at kommunen har klart å implementere tiltakene i klima- og energiplanen i budsjettarbeidet. Det er også et uttrykk for at tiltakene hadde en nøktern og realistisk karakter i forhold til hva som var mulig å gjennomføre. Men på bakgrunn av klima- og energiplanens nøkterne ambisjonsnivå for dette temaet kan det være grunn til å spørre seg om investeringene ville blitt gjort uavhengig av planen.

Det tredje tiltaket under dette temaet gikk ut på å gjøre tilskuddsordninger fra Enova mer kjent, blant annet gjennom linking til kommunens hjemmeside. Linken er etablert, og ligger under sidene for næring og landbruk. Utover dette er det vanskelig å se noen dokumentasjon på konkrete tiltak.

Ut fra dette må det sies at det har blitt arbeidet aktivt med tiltakene. Men etter revisjonens vurdering var tiltakene under dette temaet lite ambisiøse, og det utførte arbeidet har ikke vært mer enn hva som kan forventes av enhver kommune.

6.4 Revisjonens konklusjon

Kommunen har arbeidet aktivt med hovedvekten av tiltakene for å oppfylle målene som er satt i klima- og energiplanen. Selv om et par av de 17 tiltakene mangler oppfølging, er det revisjonens oppfatning at kommunens oppfølging ikke har vært noen knapp faktor.

Mange av tiltakene er relatert til forhold som kommunen ikke selv har styring over. Eksempelvis utvikling av kollektivtilbudet og bruk av biogass i landbruket. Kommunen kan øve en viss påvirkning, men manglende resultat kan ikke henføres til manglende kommunal innsats. Det kan stilles spørsmål rundt hensiktsmessigheten ved tiltak hvor kommunen har så lite herredømme. For noen av tiltakene som kommunen har større styring over er det grunn til å spørre seg om aktiviteten ville blitt gjennomført uavhengig av om det er nedfelt som tiltak i klima- og energiplanen. Eksempelvis innenfor ENØK-arbeidet og anskaffelse av konferanseutstyr.

Revisjonens konklusjon må betraktes i lys av hvor ressurskrevende det har vært å følge opp tiltakene. Er det gjort mer enn det som normalt må forventes av en kommune på klima- og energiområdet uavhengig av om det er vedtatt en egen plan? Vårt generelle inntrykk er at tiltaksplanen hadde et heller moderat ambisjonsnivå der kommunen selv hadde herredømme over tiltakene. Dette kan på den ene siden betraktes som et uttrykk for at kommunen laget en nøktern og realistisk plan som det var mulig å gjennomføre, men på den andre siden kan tiltak med uklare og marginale klimaeffekter svekke planens legitimitet. Når kommunen i all hovedsak kan vise til aktiv oppfølging av tiltakene, er dette etter revisjonens mening i mange tilfeller ikke et uttrykk for at det har blitt gjort noe mer enn hva som må forventes av enhver kommune.

7. RÅDMANNENS UTTALELSE

Den foreløpige rapporten ble oversendt til rådmannen for uttalelse den 27.april 2017. Rådmannen avga uttalelse den 8. mai 2017. Der heter det:

Jeg har gått gjennom rapporten. Rapporten samt rådmannens uttalelse vil ligge til grunn for konklusjoner og anbefalinger som oversendes kontrollutvalget for videre behandling.

Den foreløpige rapporten gir en god oversikt over kommunens arbeid med oppfølging av planen. Det er å beklage at SSB ikke lenger publiserer statistikk på de områdene planen satte opp målsettinger i forhold til CO2 utslipp. Når det gjelder de to første tiltakene i landbruket er det innarbeidet rutine med en omfattende tilbakemelding på utviklingen i bl.a. husdyrbrukene som vedlegg til kommunestyrets behandling av årsmeldingen. Dette framgår ikke av rapporten. Jeg har ikke behov for å komme med ytterligere tilføyelser.

Revisjonen har tatt påpekningen knyttet til landbruket til følge, og supplert med relevante opplysninger i den endelige rapporten.

8. SAMMENDRAG OG REVISJONS ANBEFALINGER

Kommunens klima- og energiplan gir målsettinger som skulle nås innen 2015, 2020 og 2030. Formålet og hovedproblemstillingen i denne undersøkelsen har vært å følge opp hvilke interne tiltak kommunen har iverksatt for å møte utfordringene som ligger i planen.

Hovedproblemstillingen er konkretisert nærmere i følgende problemstillinger:

- Har Folldal kommune etablert et internkontrollsystem for oppfølging og rapportering av mål og tiltak som er fastsatt i klima- og energiplanen?
- Arbeider Folldal kommune aktivt med tiltak for å oppfylle mål i klima og energiplanen?

Revisjonskriteriene danner grunnlag for å vurdere om det foreligger avvik eller svakheter på området som er gjenstand for undersøkelsen.

Revisjonskriteriene er utledet fra krav i lover, forskrifter og retningslinjer. For øvrig har vi benyttet revisjonskriterier som er utledet fra kommunens egen klima- og energiplan.

Revisjonskriteriene er den målestokken som vi har lagt til grunn for vår vurdering av om kommunen har iverksatt tiltak for å møte utfordringen i klima- og energiplanen.

Kommunestyret vedtok kommunens klima- og energiplan i 2013. Planen strakte seg over perioden 2012-2022, og hadde en tilhørende handlingsplan for perioden 2012-2016. Planen dokumenterte klimautfordringene både globalt og lokalt, og redegjorde for hvordan mulige og aktuelle tiltak ville påvirke klimautslippene. I planens handlingsdel er det konkretisert 17 ulike tiltak innenfor områdene

- Forbruk, ressurser og fordeling – 3 tiltak
- Transport og arealplanlegging – 5 tiltak
- Landbruk – 6 tiltak
- Energieffektivisering og utnyttelse av alternative energiformer til fossilt brensel – 3 tiltak

Har Folldal kommune etablert et internkontrollsystem for oppfølging og rapportering av mål og tiltak som er fastsatt i klima- og energiplanen?

Det skal etableres intern kontroll i hele kommunens virksomhet. Tiltak i klima- og energiplanen må følgelig underlegges et system for intern kontroll. Kommunen har forsøkt å integrere oppfølgingen i kommunens generelle systemer for intern kontroll, planlegging og rapportering. Dette markerer planens sektorovergripende karakter, og man unngår at planen får leve sitt eget liv ved siden av de gjennomgående systemene. Men etter revisjonens mening er det behov for et supplement som forteller mer eksplisitt om hvordan administrasjonen ligger an i løypa med klima- og energiarbeidet i løpet av tiltaksperioden.

Klima- og energiplanen dannet et godt grunnlag for å utøve intern kontroll i gjennomføringsfasen, ettersom det for alle tiltakene var angitt hvem som hadde ansvaret, når det skulle gjøres, kostnadsdekning og til en viss grad også tiltakets konkrete innhold. Dokumentasjon av hvilken oppfølging som er gjennomført vil dermed ikke være spesielt ressurskrevende. Revisjonen kan ikke se at dette grunnlaget har blitt utnyttet fullt ut til dokumentasjon av intern kontroll og rapportering i gjennomføringsfasen.

Klima- og energiplanens handlingsdel omfatter tiltak som skulle vært gjennomført over 4 år i perioden 2012-2016. Etter vår oppfatning er det ikke tilstrekkelig å rapportere om status for tiltakene etter utløpet av tiltaksperioden. Vi mener at det er behov for rutiner som sikrer en systematisk rapportering i løpet av perioden. Etter revisjonens mening bør det som minimum minst en gang i året ajourføres et dokument på kommunens hjemmeside som angir gjennomføringsstatus for tiltakene.

Revisjonen anser det som svært positivt at administrasjonen og kommunestyret har vært bevisst på at planens handlingsdel utløpte ved årsskiftet, og at kommunestyret prioriterte en rullering i vedtatt planstrategi for 2017-2020.

Arbeider Folldal kommune aktivt med tiltak for å oppfylle mål i klima- og energiplanen?

Klima- og energiplanen anga 17 tiltak det skulle arbeides med i perioden 2012-2016. Etter revisjonens mening har kommunen arbeidet aktivt med hovedvekten av tiltakene. Selv om et par av de 17 tiltakene mangler oppfølging, har ikke kommunens innsats vært den knappeste faktoren for å nå planens målsetninger.

Mange av tiltakene er relatert til forhold som kommunen ikke selv har styring over, noen av tiltakene ville sannsynligvis blitt gjennomført uansett, og andre kan bli oppfattet som marginale og uhensiktsmessige i forhold til målene. Det har ikke vært revisjonens oppgave å undersøke tiltakenes hensiktsmessighet og om de gir noen faktisk miljøeffekt, men å forsøke å besvar *om* det arbeides med tiltakene. Som innspill til rulleringen av planen er det imidlertid viktig å ha med seg noen vurderinger om hvilke type tiltak som er egnet til å sikre planen høy legitimitet

Revisjonens konklusjon om gjennomgående god oppfølging må betraktes i lys av hvor ressurskrevende oppfølgingen har vært. Er det gjort mer enn det som normalt må forventes av en kommune på klima- og energiområdet uavhengig av om det er vedtatt en egen plan? Vårt generelle inntrykk er at tiltaksplanen hadde et heller moderat ambisjonsnivå der kommunen selv hadde herredømme over tiltakene. Når kommunen i all hovedsak kan vise til aktiv oppfølging, er dette etter revisjonens vurdering i mange tilfeller ikke et uttrykk for at det har blitt gjort noe mer enn hva som må forventes av enhver kommune.

REVISJONENS ANBEFALINGER

Med bakgrunn i våre funn og vurderinger vil vi komme med følgende anbefalinger:

- Folldal kommune bør etablere et system for rapportering av status for gjennomføring av planlagte tiltak i klima- og energiplanen som supplement til kommunens gjennomgående system for internkontroll, planlegging og rapportering.
- Ved rullering av planens handlingsdel bør kommunen være bevisst på planens legitimitet. Tiltak der kommunen har svake styringsmuligheter, tiltak som gir usikker miljøeffekt eller tiltak som kommunen vil gjennomføre uansett, kan svekke klima- og energiplanens legitimitet.

9. KILDER OG VEDLEGG

9.1 Kilder

- Kommuneloven
- Plan- og bygningsloven
- Klima- og energiplan 2012-2022 m/handlingsplan 2012-2016
- Kommuneplan samfunnsdel 2010 – 2026
- Kommuneplan arealdel 2010-2026
- Beitebruksplan for Folldal kommune 2011-2015
- Kommunal planstrategi 2017-2020
- St.melding nr 34 2006-2007. Klimameldingen
- Statlig planretningslinje for klima- og energiplanlegging
- Rådmannens brev til revisjonen av 15.02.2017

9.2 Vedlegg
Rådmannens uttalelse av 8. mai 2017

Revisjon Fjell IKS

2550 OS I ØSTERDALEN

<i>Vår ref.</i> 17/94-4	<i>Løpenr.</i> 2258/17	<i>Arkivkode</i> K22	<i>Saksbehandler</i> Torill Tjeldnes	<i>Deres ref.</i>	<i>Dato:</i> 08.05.2017
----------------------------	---------------------------	-------------------------	---	-------------------	----------------------------

**UTTALELSE FRA RÅDMANN - FORVALTNINGSREVISJON OM OPPFØLGING
OG ETTERLEVELSE AV KLIMA-OG ENERGIPLAN**

Viser til brev av 27.04. Dere ber om en uttalelse fra rådmannen til foreløpig rapport om oppfølging og etterlevelse av klima- og energiplanen.

Jeg har gått igjennom rapporten. Rapporten samt rådmannens uttalelse vil ligge til grunn for konklusjoner og anbefalinger som oversendes kontrollutvalget for videre behandling.

Den foreløpige rapporten gir en god oversikt over kommunens arbeid med oppfølging av planen. Det er å beklage at SSB ikke lenger publiserer statistikk på de områdene planen satt opp målsettinger i forhold til CO2 utslipp. Når det gjelder de to første tiltakene i landbruket er det innarbeidet rutine med en omfattende tilbakemelding på utviklingen i bl.a. husdyrbrukene som vedlegg til kommunestyrets behandling av årsmeldingen. Dette fremgår ikke av rapporten.

Jeg har ikke behov for å komme med ytterligere tilføyelser.

Med hilsen

Torill Tjeldnes
Rådmann

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes ut uten signatur.